

Llibre Blanc dels Arxius Valencians

d'on partim i cap on anem

Associació
d'Arxivers i Gestors
de Documents
Valencians

Edita:
**Associació d'Arxivers i Gestors
de Documents Valencians**

Coordina:
Jesús Eduard Alonso i López

Patrocina:
Generalitat Valenciana

Correcció lingüística:
**Manuel Caballero
Consell Valencià de Cultura**

Disseny i composició:
Estudio Eugenio Simó

Impremta:
Gráficas Soler

Copyright:
AAV i els autors dels textos

ISBN: 978-84-09-04345-3

ÍNDEX

Presentacions

- 8 Ximo Puig i Ferrer
president de la Generalitat Valenciana
- 12 **Maria Irene Manclús Cuñat**
presidenta de l'Associació d'Arxivers i Gestors de Documents Valencians
- 14 **Prefaci**
Jesús Eduard Alonso i López
- 1. Els arxius, en línia amb el bon govern**
- 22 *Els reptes de la transparència, la participació i el bon govern*
Miquel Àngel Blanes Climent
- 34 *Administración, derecho y gestores de documentos. Una nueva relación indisociable*
Eduardo Balaguer Pallás
- 46 *Arxius, democràcia, memòria i història: a propòsit de l'Arxiu de la Democràcia de la Universitat d'Alacant*
Manuel Alcaraz Ramos
- 56 *Arxius, memòria i identitat al País Valencià (segles XIX-XX)*
Pau Viciano Navarro
- 66 *Canviant d'identitat*
Àlvar Garcia Gimeno
- 76 *Els arxius de la memòria democràtica valenciana*
Santi Vallés Casanoves
- 2. Un estat de la qüestió i unes línies de futur**
- 88 *El Sistema Arxivístic Valencià (SAV)*
Josepa Cortés Escrivà
- 100 *Els arxius i la comunicació pública*
Maria José Badenas Población
- 110 *La qualificació dels documents. Juntes i comissions*
Josep Lluís Santonja Cardona

- 120 *Responsabilidad de las instituciones supramunicipales en la recuperación y mantenimiento de archivos en poblaciones menores a 10000 habitantes*
Ángeles Martínez Micó
- 130 *La realitat i les propostes de política territorial: els arxius dels pobles*
Neri Arques Ureña; Lina Bataller Prado
- 142 *Sobre transferencias, adquisiciones y donaciones: una experiencia personal*
Javier Sánchez Portas
- 154 *Els fons històrics valencians*
Francesc Torres Faus
- 166 *Una pequeña aproximación a los archivos de la nobleza valenciana.*
Sergio Urzainqui Sánchez
- 182 *Els fons documentals dels mitjans de comunicació i televisius*
Lola Alfonso Noguerón
- 192 *Els arxius eclesiàstics a la Comunitat Valenciana*
Vicent Pons Alós
- 202 *Els arxius històrics provincials: una assignatura pendent de l'administració perifèrica de l'estat*
Manuel Vicent Balaguer
- 218 *Els arxius portuaris*
Gerard Llansola Gil
- 230 *Archivos privados/archivos públicos*
Mercedes Guijarro Antón
- 244 *Els arxius d'associacions: apunts iniciàtics.*
Jesús E. Alonso López
- 256 *Els arxius d'arquitectura*
Anna Enguix Ferrer
- 266 *Els arxius en l'empresa privada*
Alberto i Blanca Biarge Garcés
- 278 *Los archivos de empresa. Aproximación al caso de la Comunidad Valenciana*
María José Martínez Tribaldos
- 3. Reptes d'arxiu i univers digital**
- 294 *La preservació dels documents digitals*
Lidón París Folch

- 308 *Acción conjunta de los técnicos de informática y de archivo en la era digital*
Juan Pablo Peñarrubia Carrión
- 320 *Models descriptius en l'era digital global*
Maria Irene Manclús Cuñat
- 330 *Els sistemes de gestió documental als ajuntaments del País Valencià*
Isabel Ferrandis Peña
- 340 *El cribatge i la selecció necessària. Tria, avaluació i règim d'accés en el nou entorn digital*
Helena Pitarch Pitarch
- 350 *Entre arxivers i historiadors: reaxivant el passat*
Anaclet Pons Pons
- 360 **Epíleg**
Junta directiva de l'AAV: Maria Irene Manclús Cuñat, Maria Creu Trujillo Panadero, Inma Sanchis Gandia, Neri Arques Ureña, Isabel Ferrandis Peña, Manuel Vicent Balaguer, Maria José Martínez Tribaldos, Víctor Garcia Font, Javier Saura Gargallo i Candela Martínez Molina.

2

—

Un estat de la qüestió i unes línies de futur

—

El sistema arxivístic valencià

Josepa Cortés Escrivà

Professora titular del Departament d'Història Medieval i Ciències i Tècniques Historiogràfiques de la Universitat de València.

ABSTRACT

The configuration of the autonomous archive systems in Spain has been a slow, unequal, and still unfinished process. In this text examines the historical evolution that gave rise to the creation of these systems and, especially, the formation of the current Valencian archival system, as a set of archives, management bodies and advisers, as well as the competencies and services provided within them.

Arxiu del Regne de València

Els arxius, en la seua gran diversitat tipològica, són l'espill de la societat que els ha generat, els conserva i els utilitza amb finalitat administrativa, cultural, patrimonial o d'investigació. Si l'arxiu d'una institució és testimoni objectiu, natural i privilegiat de les seues activitats, ja que la seua constitució i la seua organització tradueixen fidelment el seu funcionament, les característiques d'una regió, siguen socials, polítiques, econòmiques, culturals, administratives etc. quedaran fixades directament sobre el sistema d'arxius d'aquesta regió. A més, la categorització dels arxius d'un país¹ deu ser conseqüent amb la relació lògica que existeix entre les institucions, organismes o empreses que els produeixen i aquelles que els organitzen, els gestionen i els conserven.

Però què és un sistema arxivístic? Un sistema arxivístic (SA) és el conjunt d'arxius d'una determinada zona geogràfica i política, que comparteixen regulació legal, organització administrativa, certs recursos tècnics, objectius comuns bàsics i mantenen una mínima cooperació d'estratègies.

1. Antecedents històrics: del segle XIX a la Transició

La situació actual dels arxius de l'Estat espanyol és producte de la nova configuració territorial i del nou sistema de govern assumits a la Constitució aprovada en 1978, que permeté un repartiment progressiu de competències entre el govern central i les comunitats autònomes,² entre les quals s'inclouen

---

1. Cal pensar no solament en els arxius públics, en els judicials i militars, sinó també en els privats, tant civils com eclesiàstics. Tots plegats són indicadors del grau de desenvolupament del territori que els ha generat.

2. En realitat el debat oscil·là entre la implantació d'un estat federal plurinacional i el manteniment del caràcter unitari i centralitzat, i finalment s'optà per una organització territorial en comunitats autònomes.

les competències en matèria d'arxiu, i inicià un procés, impensable fins aleshores, de disseny de polítiques arxivístiques i creació de sistemes arxivístics autònoms. De fet no va ser fins al segle XIX quan es dugueren a terme iniciatives encaminades a establir una política arxivística urgida per les circumstàncies: d'una banda per les grans reformes administratives, que es produïren a cavall dels segles XVIII i XIX, i que significaren la desaparició de moltes institucions de l'Antic Règim, la transformació d'altres i la creació de noves, amb la consegüent reorganització total de l'Administració pública, i de l'altra per la nova concepció de l'arxiu, procedent de la Revolució francesa, que convertí l'arxiu "secret", propietat del sobirà, en l'arxiu del ciutadà, i establí el principi d'accessibilitat, la responsabilitat de l'Estat en la conservació dels fons documentals públics i una administració unificada. Tot plegat obligà l'Estat a afrontar una política arxivística que, en aquell moment, prioritzà la formació de personal especialitzat que havia de fer front a la gestió d'una documentació en bona part d'origen medieval.³ Les disposicions legals referides als arxius durant el segle XIX procediren majoritàriament del Ministeri d'Instrucció Pública.⁴ El Reial Decret de 1858 establí l'Arxiu General Central del Regne i un sistema d'arxius bàsic amb la creació d'arxius generals, provincials i municipals, així com la institució del Cos facultatiu d'arxiviers i bibliotecaris.⁵ Un any abans, en 1857, la denominada *Ley Moyano* (també d'Instrucció Pública) tindrà gran repercussió en els arxius, en primer lloc perquè definia els arxius públics com a dependències d'aquest ministeri,⁶ organitzava el servei d'arxius i distingia entre històrics o generals i provincials, determinava els documents a conservar, els calendaris de remissió i n'establia la tutela de l'Estat. També s'ocupava de les condicions d'accés a la professió d'arxiver, formació i estabilitat del lloc de treball. Aquestes disposicions,

---

3. La llei d'incorporació dels senyoriis a la Corona i la de desamortització eclesiàstica provocaren per una banda nombrosos plets que es dirimiren als tribunals de justícia i per l'altra l'adquisició per part de l'Estat, via expropiació, de nombrosos fons d'arxiu patrimonials i eclesiàstics, que finalment passarien a l'Arxiu Històric Nacional. El recurs a la documentació antiga va fer necessària la creació de professionals "lectors de lletra antiga" i "detectors de falsificacions", i es crearen per a cobrir la demanda diverses càtedres de Paleografia i Diplomàtica, així com l'Escola de Diplomàtica, entre altres mesures de formació.

4. A la resta d'Europa els arxius també estaran sota la tutela de ministeris d'Instrucció Pública o de l'Interior.

5. Els titulats per l'Escola de Diplomàtica tingueren, però, vetats els llocs d'arxiviers als ministeris i altres organismes públics, cosa que provocà la protesta dels alumnes de la citada escola. No va ser fins al 1867 que es reconegué com a títol imprescindible del cos de facultatiu. L'Escola de Diplomàtica es suprimí el 1900 i les seues matèries passaren a formar part del títol de Filosofia i Lletres.

6. Encara que alguns arxius depenien del Ministeri de Gràcia i Justícia i altres del de Foment.

les successives i el reglament aprovat en 1871, que dibuixava el mapa dels arxius estatals i els classificava en diverses categories segons el valor que els atorgava l'Estat, marcaran la "política arxivística" fins a la dictadura de Franco. La II República promulgà el 1933 una llei de protecció del tresor artístic nacional, que remetia a una llei especial per a la protecció del "tresor bibliogràfic i documental". Tanmateix, durant la guerra del 1936-39, en el territori sota el control de la República actuà la *Junta de Incautación y protección del Patrimonio artístico*, amb delegacions de caràcter provincial, destinada, entre altres coses, a dipositar en llocs segurs els arxius en perill de destrucció. En efecte, durant els tres anys de conflicte els arxius es veieren afectats per les accions bèl·liques o per actuacions d'incontrolats i també per la venda de fons documentals per a la fabricació de paper. El decret de juliol de 1947 del Ministeri d'Educació Nacional creà un sistema estatal d'arxius i biblioteques, completat per la llei del 1972 de Defensa del tresor documental i bibliogràfic, que intentava evitar l'exportació de llibres i documents considerats patrimoni històric. L'existència d'una organització centralitzada dels arxius durant la dictadura franquista no implicà una administració i tutela total del arxius ja que en deixava fora els municipals, els de justícia i els de defensa, sistema que a més patia de la manca d'una llei d'arxius i per tant d'un pla d'actuació coordinat. D'altra banda, els arxius continuaren depenent d'Instrucció, ara denominat Ministeri d'Educació, a través de la Direcció General d'Arxius i Biblioteques. La creació en 1977 del Ministeri de Cultura i una subdirecció d'Arxius no significà un gran avanç respecte al segle XIX.

L'adveniment de la democràcia i la possibilitat que els governs autonòmics crearen sistemes arxivístics propis obrí grans expectatives en el món dels arxius, particularment en el camp dels arxius municipals, especialment oblidats durant la dictadura.

2. El Sistema Arxivístic Valencià

El Sistema Arxivístic Valencià (=SAV) és el conjunt d'arxius, òrgans i serveis encarregats de la custòdia, organització i difusió del patrimoni documental valencià. La seua estructura organitzativa, com la majoria dels sistemes arxivístics autonòmics, s'inspira en el sistema arxivístic estatal. La Conselleria de Cultura és l'òrgan directiu que encapçala el sistema ja que se li han atribuït

les competències arxivístiques i per tant és l'encarregada de promulgar les normes referents als arxius valencians. A partir de l'aprovació de l'*Estatut d'Autonomia* el 1982, el SAV s'anirà configurant amb diverses disposicions que tenen el punt de recolzament en el paràgraf 6 de l'article 49, que s'atribueix la competència de tots els arxius valencians que no siguen de titularitat estatal. Pocs mesos després es creà el Servei d'Arxius dins d'una direcció general de Promoció Cultural. Les successives remodelacions de conselleries i direccions generals mantindran sempre els arxius en l'àrea de Cultura. Un decret de presidència del 1984 institueix l'*Arxiu Central de la Generalitat Valenciana*. A la seua introducció s'exposa el propòsit d'aquesta creació: descongestionar les oficines dels organismes autonòmics de documents; als seus articles, malgrat la brevetat del decret, s'estableixen terminis anuals de transferència dels documents sense vigència administrativa, es preveu el préstec administratiu i es fa una declaració de bones intencions afirmant que es dotarà l'arxiu del personal especialitzat necessari per a gestionar-lo i també de pressupost suficient per atendre'n la instal·lació i el manteniment. Encara en 1984 es crea el Consell Assessor d'Arxius com a òrgan consultiu, al qual el titular de la conselleria podrà recórrer "en tots aquells assumptes que estime convenient de sotmetre al seu parer". L'activitat reglamentària no es tornarà a manifestar fins al 1998, quan s'aprova la *Llei del Patrimoni Cultural Valencià* que té com a finalitat conservar, difondre, fomentar i augmentar el patrimoni cultural valencià, que pretén promoure l'estima dels ciutadans pel seu patrimoni perquè contribueixen, amb les institucions públiques, a mantindre'l. Les dues qüestions fonamentals que el pla d'actuació presenta en aquesta llei són l'elaboració d'un *Inventari general del patrimoni cultural* i la classificació dels béns de l'inventari en diferents nivells segons la categoria de protecció. Al títol V, on s'ocupa del patrimoni bibliogràfic, documental i audiovisual i del règim general dels arxius i biblioteques, per primera vegada es parla del Sistema Arxivístic Valencià, definit a l'article 81 com el "marc de cooperació de les institucions que l'integren", i de la necessitat d'establir normes precises sobre conservació i vigència administrativa dels documents públics.

A la disposició addicional primera es declaren BIC valencià "tots els documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó", arxiu que no està dins de les seues competències, perquè continua sent de titularitat i gestió estatal. Incomprendiblement, no es diu res de l'Arxiu del Regne, situat en territori

valencià, que custodia la documentació històrica valenciana més important de l'època foral, i que està sota la gestió de la Generalitat per cessió de l'Estat.⁷

La Llei d'Arxius (2005) és la que finalment defineix el SAV.⁸ La llei té diversos objectius: destacar la importància dels arxius en el funcionament eficaç de l'administració pública, garantir els drets d'accés i d'informació dels ciutadans i posar els mitjans per a conservar el patrimoni valencià. A tal fi la llei es marca una sèrie d'actuacions: promoure l'ús social dels arxius (?), facilitar la seua organització i accessibilitat i dotar l'entorn professional dels arxius d'un marc jurídic actual. També es fa ressò de les implicacions de l'aplicació de noves tecnologies a l'administració i als fons arxivístics (administració electrònica, digitalització de documents i accés on-line). En definitiva, el propòsit de la llei és vertebrar el SAV, modernitzar l'administració i els arxius, impulsar la transparència en la gestió administrativa i l'eficàcia arxivística, compatibilitzant les garanties de protecció de drets i béns amb l'accés als arxius públics o privats, administratius o històrics. A l'articulat es tracten qüestions molt heterogènies: des de la definició de conceptes arxivístics fins a la implicació de tota l'administració pública en el compliment d'aquesta llei. Al títol I es delimita l'estructura del SAV: un òrgan directiu, la Conselleria de Cultura o, en el seu defecte, la conselleria competent en matèria de Cultura; uns òrgans consultius: el Consell Assessor d'Arxius, la Junta Qualificadora de Documents Administratius i l'òrgan de la Generalitat valenciana competent en matèria de noves tecnologies. Segons l'Estatut del 1982, els arxius que formaven part del sistema eren: els arxius del govern autonòmic, els arxius de les diputacions i la xarxa d'arxius municipals. En la Llei d'Arxius del 2005 s'amplia considerablement la nòmina d'arxius i s'inclou, sorprenentment i en primer lloc, un arxiu de titularitat estatal i que no té cedida la gestió. La relació és: Arxiu de la Corona d'Aragó, Arxiu del Regne de València, Arxiu Històric Provincial de Castelló, Arxiu Històric Provincial d'Alacant i Arxiu Històric d'Oriola; l'Arxiu Històric de la Comunitat Valenciana, capçalera del SAV; els arxius de les institucions del govern autonòmic; els arxius de l'administració local; els arxius de les universitats públiques valencianes; els arxius de les acadèmies científiques i culturals, col·legis professionals,

7. Si que està inclòs com a BIC l'edifici de l'arxiu projectat per l'arquitecte Segura de Lago entre 1962 i 1965.

8. Al preàmbul remet a la Llei del Patrimoni Cultural del 98 i a la modificació d'aquesta del 2004, per la qual es corregeix l'article 80 i s'estableix que una llei de les Corts regularà l'exercici de les competències de la Generalitat en matèria d'arxius.

cambres de comerç, indústria i navegació, i de totes les institucions privades que exerceixen funcions públiques; els arxius de les universitats privades; els arxius eclesiàstics i els de qualsevol confessió religiosa; i tots els arxius privats que voluntàriament s'integren en el SAV. Es recullen qüestions bàsiques com l'obligació de les administracions públiques de conservar, custodiar i posar a l'abast dels ciutadans els documents, el cycle vital dels documents i l'estructuració dels arxius en de gestió, centrals, intermedis i de conservació permanent (històrics).

La reglamentació sobre la Junta Qualificadora de Documents Administratius que havia estat creada en la Llei del Patrimoni de 1998 s'aprovarà al final del 2005 amb un decret del Consell de la Generalitat, que parteix de la premissa que l'administració pública genera cada vegada més documentació que no és necessari conservar, i estableix que tots els documents, una vegada exhaurida la seua vigència administrativa, hauran de ser avaluats per a determinar-ne els valors i, a partir d'aquests, establir-ne la conservació permanent, temporal, o l'eliminació definitiva. La JQD, a més, serà competent per a establir calendaris de transferència i també el règim d'accés. La composició de la Junta serà transversal i inclourà experts en arxius, en dret, en temes històrics, econòmics i en l'administració pública.

Encara que ja havia estat recollit en les disposicions anteriors, una Llei de Presidència del 2009 canvia el nom d'Arxiu Central de la Generalitat Valenciana pel d'Arxiu Històric de la Comunitat Valenciana, i disposa que "té com a missió arreplegar, conservar i disposar per a ser utilitzats els fons documentals de la Generalitat, siga quin siga el suport i la forma de presentació".

Per a fer efectiva una de les disposicions de la Llei d'Arxius del 2005, l'any 2011 es posà en marxa un sistema d'informació i gestió integral dels arxius del SAV, en una plataforma anomenada SAVEX (Sistema Arxivístic Valencià en Xarxa) i una OPAC d'accés on-line que es presentà públicament el 2015. El SAVEX permet gestionar qualsevol tipus de document, independentment del format i l'edat, així com la gestió de les transferències, taula de productors i altres tasques arxivístiques. L'integren quatre subsistemes: arxius de la Generalitat, històrics, municipals i privats. Es descriuen les entitats productores o de custòdia, i també les unitats documentals seguint les normes internacionals de descripció. La implantació de SAVEX permetrà la normalització dels

procediments arxivístics, al mateix temps que garanteix una major protecció del patrimoni documental i n'assegura la difusió.

A més de la Llei d'Arxius del 2005, la llei més important del SAV emanada de la Generalitat és el Decret del 27 d'abril del 2018 pel qual es regula la gestió documental, l'organització i el funcionament dels seus arxius. El decret és un intent de reunir en una única disposició qüestions sobre les quals s'havia legislat de manera aleatòria, i també pretén millorar els procediments administratius de la Generalitat Valenciana posant l'èmfasi en l'administració electrònica.

Des de l'aprovació en 1982 de l'estatut d'autonomia en què s'assumia la competència en matèria d'arxius, fins al decret sobre els arxius de la Generalitat han passat 36 anys, i encara que en l'actualitat disposem d'un corpus notable de normes sobre arxius, aquestes són fruit d'una certa improvisació i revelen una escassa urgència per part de les autoritats públiques valencianes de legislar en matèria d'arxius.

La transparència, la protecció de dades dels ciutadans, la necessitat d'informació, la salvaguarda dels drets dels administrats, passa necessàriament per una bona gestió dels arxius "administratius", dels arxius d'institucions vives, especialment de l'administració pública, i aquesta gestió precisa d'uns principis clars i d'uns protocols. Els arxius, i per tant el SAV, s'enfronten a una gran quantitat de problemes d'índole molt diversa als quals cal donar resposta, amb reglamentació i amb recursos econòmics i humans: la progressiva implantació de l'administració electrònica i la qüestió de la conservació dels documents electrònics a llarg termini i de l'obsolescència tecnològica; l'escassa, si no nul·la, conservació d'arxius privats;⁹ la dependència absoluta

---

9. Tradicionalment els SA s'ocupaven exclusivament dels arxius públics, dels documents emanats de l'activitat administrativa pública. Tímidament, però, en les lleis de patrimoni o d'arxius promulgades a Espanya per les comunitats autònomes es fa referència als arxius privats, i plantegen la possibilitat que aquests, mitjançant conveni, puguen integrar-se, formar part, del SA oficial. Però això no soluciona el fet que els arxius privats tenen un índex de supervivència molt reduït, fins i tot podríem dir que nul. Quan una empresa, una botiga, un casino, una banda de música, un equip de futbol, una associació de veïns, un professional liberal, etc., tanca, fa fallida, desapareix, es jubila o mor, els seus papers són vistos com inútils, sense cap utilitat pràctica, sense valor econòmic i sense interès històric, i per tant abandonats si no directament destruïts. I els arxius d'aquests organismes, siguen grans o menuts, són fonamentals per entendre la societat que els ha produït, tant o més que els arxius públics.

de l'àrea de Cultura i no una implicació transversal d'altres àrees; la valoració dels documents amb criteris amplis i permanents; la formació especialitzada; l'accés professional, etc.

En definitiva, el que es demana a un SA és que siga garantia de la gestió, conservació i difusió, no únicament dels documents generats per les institucions públiques que, millor o pitjor, tenen assumida, almenys des del segle XIX, l'obligació de conservar-los i d'assegurar-ne l'accés, sinó també de tota la massa documental que es genera a l'àmbit privat i que és testimoni privilegiat de les activitats dels ciutadans en els sectors bancaris, comercials, d'oci, o cívics i socials, en qualsevol suport antic, modern o futur.

Bibliografia

GIL I VICENT, Vicent. “Sistemes arxivístics valencians: estat de la qüestió”, en *Taula rodona sobre Sistemes arxivístics*. València: Generalitat Valenciana, 2000, pp. 5-14.

HEREDIA HERRERA, Antonia. “Archivos y archiveros entre la Guerra Civil y la España de las autonomías”, en *Historia de los archivos y de la Archivística en España*. Valladolid: Universidad de Valladolid, 1998, pp. 175-189.

JIMÉNEZ CANTOS, Eloy 2000. “El papel de la Dirección General del Patrimonio en la provisión de las infraestructuras necesarias para la gestión de los archivos de la Generalitat Valenciana”, en *Taula rodona sobre Sistemes arxivístics*. València: Generalitat Valenciana, 2000, pp. 75-80.

MUÑOZ FELIU, Miguel C. “El Sistema Archivístico de la Comunidad Valenciana. Situación a 1 de marzo de 1997”, *Métodos de Información*, 17-18, 1997, pp. 39-47.

SANCHIS MORENO, Francisco J. “La situación archivística de la Comunidad Valenciana: de la amnesia al inicio de la recuperación”, *Archivamos. Boletín ACAL*, 39-40, 2001, pp. 5-8.

TORREBLANCA LÓPEZ, Agustín. “La Escuela Superior de Diplomática y la política archivística del siglo XIX”, en *Historia de los archivos y de la Archivística en España*. Valladolid: Universidad de Valladolid, 1998, pp. 71-118.

VILLACAÑAS BERLANGA, José Luis. “Hacia una organización del sistema de archivo valenciano”, en *Taula rodona sobre Sistemes arxivístics*. València: Generalitat Valenciana, 2000, pp. 55-63.